

Gölbaşı Eğitim Araştırma Sağlık Grup Başkanlığı Bölgesi'ndeki 15-49 Yaş Evli Kadınların 1983-1999 Yılları Arasında Etkin Aile Planlaması Yöntemlerini Kullanma Düzeyleri[¶]

THE USAGE OF MODERN CONTRASEPTION METHODS AMONG 15-49 YEARS AGE GROUP
MARRIED WOMEN IN GÖLBAŞI EDUCATION AND RESEARCH HEALTH DISTRICT BETWEEN
1983-1999

F. Nur BARAN AKSAKAL*, Seçil ÖZKAN**, Sefer AYCAN***

* Dr., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD, Arş.Gör.,

** Dr., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD, Öğr.Gör.,

*** Doç.Dr., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD, ANKARA

Özet

Giriş-Amaç: Aile planlaması hizmetleri toplumun bu konuda gereksinimlerine bağlı olarak birinci basamak hizmetlerinde önemli yer tutan hizmetlerdir. Bu hizmetler öncelikle birinci basamak sağlık ocağı ve Ana Çocuk Sağlığı Aile Planlaması Merkezleri'nde ekip hizmeti olarak ele alınmıştır. Bu hizmetlerin sunumu kullanım oranlarının saptanması ile izlenebilir. Bu çalışmada, Gölbaşı Eğitim Araştırma Sağlık Grup Başkanlığı Bölgesi'ndeki 15-49 yaş grubu evli kadınların bu bölgenin kurulduğu 1983 yılı ile 1999 yılları arasındaki on yedi yıllık dönemde etkin aile planlaması yöntemlerini kullanma düzeylerini değerlendirmek ve bu verileri Türkiye genelindeki verilerle karşılaştırmak amaçlanmıştır.

Gereç-Yöntem: Tanımlayıcı tipteki bu çalışmada Gölbaşı Sağlık Grup Başkanlığı'nın kurulduğu tarih olan 1983'ten beri hizmet veren beş sağlık ocağının 1983-1999 yılları arasındaki yıllık çalışma raporlarında yer alan aile planlaması hizmetlerine yönelik veriler kullanılmıştır.

Bulgular-Sonuç: Araştırma grubundaki 15-49 yaş grubu evli kadınların etkin bir yöntem kullanma sıklığı 1983'te %9.0 iken 1999'a doğru belirgin olarak artmakta ve 1993'de %50.4, 1999'da ise %55.2'ye ulaşmaktadır. Etkin yöntemlerden Rahim İçi Araç(RİA), kullanımı en çok artan yöntemdir. 1983'de RİA %3.2 iken oranında kullanılırken 1999'da %35.7'ye ulaşmıştır. Hap kullanımı %1.9-7.6, kondom kullanımı %3.1-18.6 arasında değişmiştir. Tüp ligasyonu uygulaması 1992'de başlamış ve %2.7 ile %4.5 arasında değişim göstermiştir. Vazektomi, enjeksiyon ve norplant gibi etkin yöntemlerin kullanımı ise 1996 yılında kayıtlara girmiş ve oldukça düşük oranda kullanıldığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rahim İçi Araç, Hap, Kondom, Kadın

T Klin Tıp Bilimleri 2001, 21:445-448

Summary

Introduction-Objective: Family Planning services have an important place in primary health-care services because of the needs of the public. These services are evaluated as a team service in primary health-care centers and Mother and Child Health-Care Units. The utility of these services may be monitored by rates of contraceptive usage. The aim of the present research is to evaluate the contraceptive usage among 15-49 age-group women in Gölbaşı Education and Research Health District for seventeen years between establishment in 1983 and 1999, and compare these results with the rates in Turkey.

Materials-Methods: This is a descriptive study, and the data were obtained from the annual work reports of the five primary health-care centers between 1983 and 1999 which are in service since the foundation of the Gölbaşı Education and Research Health District in 1983.

Results-Conclusion: The rate of modern (effective) contraceptive method usage among the study group had increased markedly from 1983 to 1999, and rates were 9.0% in 1983, reaching to 50.4% in 1993 and 55.2% in 1999. The greatest advance in usage was encountered for Intra Uterine Device (IUD). The usage of IUD had increased to 35.7% in 1999 while it was only 3.2% in 1983. The rates for pill and condom were between 1.9-7.6% , and 3.1-18.6% respectively. Tubal ligation was first recorded in 1992 and rate had altered between 2.7-4.5%. Vasectomy, injectables, and Norplant had entered the records in 1996, and their rates had been low.

Key Words: Intra Uterine Device, Pill, Condom, Women

T Klin J Med Sci 2001, 21:445-448

Geliş Tarihi: 03.07.2000

Yazışma Adresi: Dr. Nur AKSAKAL
Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi
Halk Sağlığı AD, ANKARA

[¶] Çalışma 14-17 Nisan 1999 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen "1. Ulusal Aile Planlaması Kongresi"nde poster tebliğ olarak sunulmuştur.

T Klin J Med Sci 2001, 21

Aile planlaması ister gelişmiş, ister gelişmekte olan ülkelerde olsun, aile doğurganlığın herhangi bir döneminde çocuk istemiyor ya da az sayıda çocuk istiyorsa veya doğumlar arasındaki süreyi uzatmayı düşünüyorsa gereklidir. Aile planlaması hizmetleri aşırı doğurganlığı önleyerek, ana ve çocuk sağlığını güven altında bulundurmak ve çocuğu olmayan çiftlerin çocuk sahibi olmalarını sağla-

maya yöneliktir (1). 1984'te Mexico City'de yapılan Uluslar arası Nüfus Konferansı'nda aile planlaması; "bütün çiftlerin ve bireylerin istedikleri sayıda çocuğa sahip olma ve doğumların arasını açmaya serbestçe ve sorumluca karar vermeleri ve bu amaçla bilgi, eğitim ve araçlara sahip olmaları" olarak kabul edilmiştir (2).

Türkiye'de özellikle 1950 yılından sonra aşırı doğurganlığın ve çocuk düşürmelerin artması ve anne ölümlerine neden olması biçiminde ortaya çıkan ana çocuk sağlığı sorununun çözümlenmesine yönelik olarak 1965 yılında aile planlaması politikalarının yürütülmesi, hizmetlerin örgütlenmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu Sağlık Bakanlığı'na verilmiştir. Aile planlaması hizmetleri öncelikle birinci basamak sağlık ocağı ve Ana Çocuk Sağlığı Aile Planlaması merkezlerinde ekip hizmetleri olarak ele alınmıştır (3).

1983 yılında çıkarılan yasa ile aile planlaması hizmetleri ayrıntılı esaslara bağlanmıştır. Bu yasa ile gönüllü cerrahi sterilizasyon yasallaşmış, ebelerin Rahim İçi Araç (RİA) uygulamasına izin verilmiştir. Ayrıca pratisyen hekimlerin menstrüel regülasyon yöntemiyle gebelikleri sonlandırabilmesi de bu yasa ile yürürlüğe girmiştir (4).

Aile Planlaması hizmetlerinin yaygın sunumu 1983 yılından itibaren hem herhangi bir yöntem kullanımını, hem de modern yöntem tercihini arttırmıştır. 1983 yılından 1998'e kadar Türkiye'de 15-49 yaş evli kadınların herhangi bir yöntem kullanma düzeyleri %27.2'den %37.7'ye yükselmiştir. Modern yöntemlerin kullanılan yöntemler içindeki payı da artış göstermiştir (5,6). Ancak bu gelişme-ye rağmen anne ölüm hızı, bebek ölüm hızı ve düşük hızları yüksekliği aile planlaması ihtiyacının tam olarak karşılanmadığını ve bu konuda açıkların olduğunu göstermektedir. Ayrıca bir yöntem kullanma ihtiyacı belirtmelerine rağmen tercihini geleneksel yöntemler yönünde kullananların oranı da yüksektir (7,8).

Bu çalışmada, Gölbaşı Eğitim Araştırma Sağlık Grup Başkanlığı Bölgesi'nde bölgenin kuruluş tarihi olan 1983 yılından beri hizmet veren Gölbaşı Eğitim Araştırma Sağlık Grup Başkanlığı'na bağlı beş sağlık ocağı bölgesinde yaşayan 15-49 yaş grubu evli kadınların 1983-1999 yılları arasındaki on yedi yıllık dönemde etkin aile planlaması yöntemlerini kullanma düzeylerini değerlendirmek ve bu verileri Türkiye genelindeki verilerle karşılaştırmak amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Tanımlayıcı tipteki bu çalışmada veri kaynağı olarak Gölbaşı Sağlık Grup Başkanlığı'nın çalışma raporlarında yer alan 15-49 Yaş Kadın Bildirim Formları kullanılmıştır. Bölgenin kurulduğu 1983 yılından beri hizmet veren Gölbaşı Merkez 1, Ahiboz, Beynam, Bezirhane ve Gökçehöyük sağlık ocaklarının yıllık çalışma raporlarından, bu sağlık ocaklarında sunulan aile planlaması ile ilgili hizmetlere ait veriler elde edilmiştir. Bu formlarda belirtilen etkin yöntemler değerlendirilerek Türkiye verileri ve bölgesel düzeydeki verilerle karşılaştırılmıştır. Sözü geçen sağlık ocaklarının bölgelerindeki 15-49 yaş evli kadınların, 1983-1999 yılları arasındaki on yedi yıllık dönemde, her yıl her bir etkin yöntemi tek başına ve aynı zamanda tüm etkin yöntem-

lerle birlikte kullanma düzeyleri saptanarak değerlendirilmiştir. Yöntem kullanımı değerlendirilirken üç yıllık hareketli ortalamalar da alınmıştır. Vazektomi, depo-provera, enjeksiyon, norplant kullanan kişi sayıları az olduğundan tabloda gösterilmemiş, ancak hesaplamalara dahil edilmiştir. İstatistiksel yöntem olarak Ki-kare testi kullanılmıştır. Türkiye verileri ile karşılaştırmalar 15-49 yaş evli tüm kadınlar arasındaki oranlar dikkate alınarak yapılmıştır.

Bulgular

Gölbaşı Sağlık Grup Başkanlığı'nın yıllık çalışma raporlarından elde edilen veriler 15-49 yaş grubu tüm kadınlar ve yine aynı yaş grubu yöntem kullanan kadınlar üzerinden değerlendirilmiştir. Yıllara göre 15-49 yaş grubu evli kadınların aile planlaması yöntemlerini kullanma durumları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi 15-49 yaş grubu evli tüm kadınların etkin bir yöntem kullanma durumu 1983'den 1998'e doğru belirgin olarak artmakta ve 1983'te %9.0 olan etkin aile planlaması yöntemi kullanma düzeyi, 1993'te %50.4 ve 1999'da %55.2'ye ulaşmaktadır. Yöntem kullanımındaki artış istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). Artışı değerlendirmek için 3 yıllık hareketli ortalamalar alınmış, yıllar içinde etkin yöntemlerin kullanımındaki değişim Şekil 1'de gösterilmiştir. 1990 yılından itibaren hap ve kondom kullanımında hafif bir artış, RİA kullanımında ise bir düşüş gözlenmiştir.

Yıllara göre RİA, hap ve kondom kullanımı Şekil 2'de gösterilmiştir. RİA, bölgedeki 15-49 yaş evli tüm kadınlar tarafından kullanılan etkin yöntemlerin başında gelmektedir. Bölgede RİA kullanımı 1983 yılında %3.2 iken bu oran 1988'de %39.0, 1993'te %34.3 ve 1998'de %31.4 olarak saptanmıştır.

Bölgede hap ve kondom kullanımında belirgin bir değişiklik dikkati çekmemekle beraber, hap için 1988 ve 1998 yıllarında artışlar gözlenmiştir.

Tüp ligasyonu kullanımında 15-49 yaş evli ve yöntem kullanan kadınlar arasındaki oran 1992'den 1997'ye kadar bir artış, 1998'de düşüş göstermiş, ancak 15-49 yaş evli kadınlar göz önüne alındığında belirgin bir değişiklik saptanmamıştır.

Vazektomi kullanımı kayıtlarda ilk kez 1996 yılında saptanmış ve 1996 ve 1997'de bir kişi bu yöntemi kullanırken 1998'de sayı 14'e ulaşmıştır. Daha yeni yöntemler olan depo-provera, enjeksiyon ve norplant kullanımı da 1997 yılından sonra dikkat çekmektedir. 1997 yılında depo-provera kullanan 2, enjeksiyon kullanan 3, norplant kullanan 1 kişi varken, 1998 yılında depo-provera kullananlar 6'ya, enjeksiyon kullananlar ise 7'ye çıkmıştır. Norplant kullanan sayısında değişiklik olmamıştır.

Tartışma

Türkiye genelinde de etkin yöntem kullanma düzeyi belirgin olarak artmış, 1983'te %27.2 iken (5) 1988'de %38.0'e (9), 1993'te %34.5'e (1) 1998'de ise %37.7'ye yükselmiştir (6). Bölgedeki etkin yöntem kullanma düzeyleri

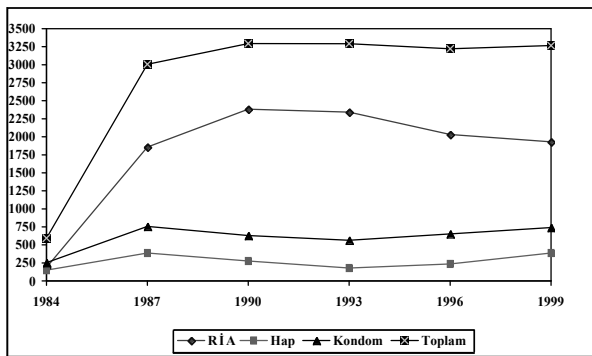
Tablo 1. Yıllara Göre 15-49 Yaş Evli Kadın Nüfusun Etkin Aile Planlaması Yöntemlerini Kullanma Durumu

Yıllar	15-49 Yaş Evli Kadın Nüfusu	Aile Planlaması Yöntemi									
		RİA		Hap		Kondom		Tüp Ligasyonu		Toplam	
		%x	%xx	%x	%xx	%x	%xx	%x	%xx	sayı	%xx
1983	6199	35.5	3.2	23.2	2.1	41.2	3.7	-	-	560	9.0
1984	6483	29.7	3.9	26.1	3.4	44.2	5.8	-	-	855	13.1
1985	5075	31.4	2.3	26.5	1.9	42.2	3.1	-	-	370	7.3
1986	5358	50.6	20.6	14.5	5.9	34.9	14.2	-	-	2183	40.7
1987	5806	73.6	33.5	14.3	6.5	12.1	5.5	-	-	2643	45.5
1988	6460	60.2	39.0	11.3	7.3	28.5	18.5	-	-	4191	64.9
1989	6508	69.2	37.5	11.1	6.0	19.6	10.6	-	-	3525	54.2
1990	6455	74.0	34.6	7.2	3.4	18.7	8.7	-	-	3013	46.7
1991	6687	74.1	37.1	6.7	3.3	19.2	9.6	-	-	3346	50.0
1992	5902	72.6	41.5	5.3	3.0	16.0	9.2	5.9	3.4	3372	57.1
1993	6385	68.1	34.3	6.7	3.4	19.8	9.9	5.4	2.7	3215	50.4
1994	6481	72.9	37.0	4.4	2.2	15.9	8.1	6.7	3.4	3285	50.7
1995	6410	65.3	33.6	5.2	2.7	17.1	8.8	6.9	3.5	3303	51.5
1996	6345	60.9	31.8	10.9	5.7	21.2	11.1	7.0	3.6	3318*	52.3
1997	5396	63.1	35.6	5.9	3.3	22.8	12.9	7.9	4.5	3047 ^j	56.5
1998	5902	53.2	31.4	12.8	7.6	27.2	16.0	5.9	3.4	3481 ^f	58.9
1999	5708	63.7	32.1	10.4	5.2	17.1	8.6	5.7	2.9	3152 ^d	55.2

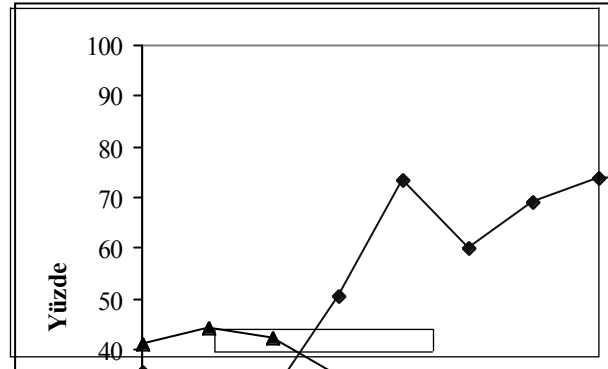
%x Aynı yıl içinde 15-49 yaş evli ve aile planlaması yöntemi kullanan kadın sayısı üzerinden alınmıştır.

%xx Aynı yıldaki toplam 15-49 yaş evli kadın sayısı üzerinden alınmıştır.

* Vazektomi kullanan 1 kişi toplama dahil edilmiştir. ^jVazektomi kullanan 1, depo-provera kullanan 2, enjeksiyon kullanan 3, norplant kullanan 1 kişi toplama dahil edilmiştir. ^fVazektomi kullanan 14, depo-provera kullanan 6, enjeksiyon kullanan 7, norplant kullanan 3 kişi toplama dahil edilmiştir. ^dVazektomi kullanan 18, depo-provera kullanan 67, norplant kullanan 1, enjeksiyon kullanan 7 kişi toplama dahil edilmiştir.

Şekil 1. Yıllara Göre Bölgedeki Tüm Kadınların RİA, Hap, Kondom Yöntemlerini Kullanma Durumları (3 Yıllık Hareketli Ortalamalar)

Şekil 2. Yıllara Göre Yöntem Kullanan Kadınların RİA, Hap ve Kondom Kullanma Durumları

hemen hemen tüm yıllarda Türkiye genelinden oldukça yüksek bulunmuştur.

Türkiye'de bölgesel düzeyde yapılmış olan çalışmalarda da modern yöntem kullanımı yüksek bildirilmiştir. Isparta Gönen'de yapılmış olan bir çalışmada etkin yöntem kullanma düzeyi %56.0 bulunmuştur (10). Yine Ankara'da Park Eğitim Sağlık Ocağı Bölgesi'ndeki kadınlarda etkin yöntem kullanma düzeyi %53.9 olarak bildirilmiştir (11). Bu bölgelerden bildirildiği gibi bu çalışmada da kullanım oranlarının Türkiye genelinden yüksek olmasının bölgenin eğitim araştırma bölgesi olması nedeni ile hizmetlerin daha düzenli yürütülmüş ve kayıtların daha iyi tutulmuş olması ve verilerin sürekli izleme verilerine dayalı olması nedeniyle olabileceği düşünülmüştür.

Şekil 1'de görüldüğü gibi 1990 yılından itibaren hap ve kondom kullanımı artmış, 1996'dan itibaren de kayıtlara diğer yöntemler girmiştir. Diğer yöntemlerin uygulanması ve kullanımındaki artışa bağlı olarak RİA kullanımı nispeten azalmıştır.

RİA, bölgedeki 15-49 yaş evli tüm kadınlar tarafından kullanılan etkin yöntemlerin başında gelmektedir. Bölgede RİA kullanımı 1983 yılında %3.2 iken bu oran 1988'de %39.0, 1993'te %34.3 ve 1998'de %31.4 olarak saptanmıştır.

Türkiye genelinde ise bu oranlar 1983'te %8.9 (5), 1988'de %17.1 (9), 1993'te %18.8 (1) ve 1998'de %19.8 (6)'dir. RİA Türkiye genelinde de artan oranda tercih edilen bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kocaeli ve Isparta'da kontraseptif kullanımının araştırıldığı çalışmalarda da en

yüksek oranda kullanılan modern yöntemin RİA olduğu saptanmıştır (12,13). Ankara'da Park Sağlık Ocağı Bölgesi'nde yapılmış olan çalışmada da %36.2'lik kullanım ile durum benzerdir (11). Eskişehir ve Kocaeli'de yapılmış olan çalışmalarda da yöntem kullananlar arasında RİA %38.1 ve %30.2 ile en çok tercih edilen geri dönüşlü yöntem olarak saptanmıştır (14,15). Isparta Gönen'de yapılmış olan çalışmada da RİA kullanımını %31.1 bulunmuştur (10).

İzmir'de yapılmış olan ve evli kadınların RİA kullanımındaki değişimlerinin incelendiği bir araştırmada da 1994'te kullanım %34.4, 1995'te %42.3 olarak bildirilmiştir, bu rakamlar da Türkiye geneli verilerinden yüksektir (16).

Bölgedeki 15-49 yaş grubu evli tüm kadınlarda hap ve kondom kullanımında da az miktarda bir artış olmakla birlikte, RİA kullanımındaki kadar belirgin bir artış görülmemektedir. Ancak Türkiye genelinde buna paralel bir artış saptanmamıştır (6,9). Kondom içerse her iki yıl için de Türkiye genelinde de artışlar dikkat çekmektedir. 1983 yılında %4.9 olan kondom kullanımı (5), 1988'de %8.9'a (9), 1993'te %6.6 (1) iken 1998'de %8.2'ye (6) yükselmiştir.

Eskişehir'de yapılmış olan bir çalışmada tercih edilen geri dönüşümlü yöntemler arasında kondom %40, hap %38.1 olarak bildirilmiştir (14). Kocaeli'de 1997'de yapılmış olan bir çalışmada da kondom kullanımını %16.5 ile ilk sıralarda saptanmıştır (15). Park Eğitim Sağlık Ocağı Bölgesi'nde yapılmış olan çalışmada da RİA'nın ardından en sık kullanılan yöntemler %11.3 ile kondom ve %1.4 ile hap olarak bildirilmiştir (11).

Tüp ligasyonu kullanımında 15-49 yaş evli ve yöntem kullanan kadınlar arasındaki oran 1992'den 1997'ye kadar bir artış, 1998'de düşüş göstermiş, ancak 15-49 yaş tüm evli kadınlar göz önüne alındığında belirgin bir değişiklik saptanmamıştır. Türkiye genelinde de 1983 yılından itibaren hafif artışlar olmuş ancak en belirgin artış 1993-1998 yılları arasındaki dönemde saptanmıştır. Tüp ligasyonu oranı 1993'te %2.9 iken (1), 1998'de %4.2'ye ulaşmıştır (6).

Aile planlaması yöntemi kullanan kadınlar içinde RİA kullanımını yıllarla artarken, hap ve kondom kullanımını bir miktar artırmakla birlikte aynı oranda artış göstermemiştir. Ancak 1998 yılı için RİA kullanımında hafif bir düşüş, hap ve kondom kullanımında ise hafif artışlar dikkat çekmektedir. 1998 yılı için Türkiye genelinde de RİA kullanımını artmış 1993'te %18.8 olan değer 1998 yılında %19.8'e çıkmıştır. Hap için aynı yıllar için %4.9'dan %4.4'e bir düşüş, kondom içinse %6.6'dan %8.2'ye bir artış saptanmıştır (1,6).

Vazektomi kullanımı kayıtlara ilk kez 1996 yılında, daha yeni yöntemler olan depo-provera, enjeksiyon ve norplant kullanımını da 1997 yılında girmiştir. Bu yöntemlerin kullanımını da gittikçe artmaktadır. Bu artışın bu yıllarda bölgedeki hizmetlerde bu yöntemlerin de sunulmaya başlamasına bağlı olduğu saptanmıştır.

Sonuçlar

Bölgede evli kadınların genel olarak etkin bir aile planlaması yöntemi kullanma düzeyi 1983 yılında %9.0 iken, 1998 yılına kadar belirgin bir artış göstermiş ve %58.9

düzeyine ulaşmıştır. Yıllar arasındaki fark istatistiksel olarak da anlamlı bulunmuştur. Bu yıllarda tüm kadınlar arasında hap, kondom ve tüp ligasyonunun kullanım düzeyinde belirgin değişim gözlenmemektedir. Hap kullanımı %1.9-7.6, kondom kullanımı %3.1-18.5, tüp ligasyonu uygulaması ise %2.7-4.5 arasında değişmektedir. Vazektomi, enjeksiyon ve norplant gibi etkin yöntemlerin kullanımını da bu yıllarda çok düşüktür. Rahim içi araç kullanma düzeyleri incelendiğinde ise; tüm kadınların 1983 yılında RİA kullanımını %3.2 iken, 1998 yılında %31.4'e yükselmiştir. Tüm bu sonuçlarla eğitim ve hizmet sunumu ile aile planlaması kullanım oranlarını artırmada başarılı olduğu düşünülebilirse de bu oranların olması gerekenin halen altında bulunduğu ve bu konudaki çalışmaların ihmal edilmeden büyük bir özveri ile sürdürülmesi gerekliliği de yadsınamaz bir gerçektir.

KAYNAKLAR

1. T.C.Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü., Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Macro International Inc. Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması 1993, Ankara, Türkiye, 1994.
2. Özvarış Ş.B. Aile Planlaması, Sağlık ve Toplum 1998; 8(3-4):49-54.
3. T.C.Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı., The Population Council., AVSC International. Türkiye Üreme Sağlığı Hizmetleri ve Durum Analizi Araştırması, 1994, Seçilen İllerde Yürütülmüş Bir Çalışma, Ankara, 1995.
4. Öztürk Y. Günay O. Aile Sağlığı El Kitabı, Erciyes Üniversitesi Yayınları, No:83, Kayseri, 1995.
5. T.C.Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü., Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Macro International Inc. Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması 1983. Ankara, Türkiye, 1984.
6. T.C.Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü., Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı., The Population Council, AVSC International. Türkiye Üreme Sağlığı Hizmetleri ve Durum Analizi Araştırması, 1994, Seçilen İllerde Yürütülmüş Bir Çalışma, Ankara, 1995.
7. Akin A. Özvarış Ş.B. Halk Sağlığı Temel Bilgiler. In: Bertan M, Güler Ç, eds. Güneş Kitabevi, Ankara, 1995: 12-140.
8. Akin A. Bertan M. Türkiye'de Ana Sağlığı ve Aile Planlaması Hizmetleri ve İsteyerek Düşükler: 1993 Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması İleri Analiz Sonuçları, Sağlık Bakanlığı (Türkiye) ve Macro International Inc. Calverton, Maryland (USA), 1996.
9. T.C.Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Macro International Inc. Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması 1988. Ankara, Türkiye, 1989.
10. Öztürk M. Kışioğlu A.N. Çakmak A. Isparta Gönen'de Kadınların Aile Planlaması Uygulamaları ve Etkileyen Faktörler, Sağlık ve Toplum 1999; 9(2):17-21.
11. Gökurt S.K. Çöl M. Park Eğitim Sağlık Ocağı Bölgesi'ndeki Kadınların Aile Planlaması ve Doğurganlık Özellikleri, Klinik Bilimler&Doktor 2000; 6(3):401-4.
12. Vural B. Vural F. Diker J. Yücesoy İ. Factors Effecting Contraceptive Use and Behavior in Kocaeli, Turkey, Adv Contracept 1999; 15(4):325-36.
13. Özcan F. Family Planning in Isparta, Turkey, J Biosoc Sci 1997; 29(4):509-10.
14. Özalp S. Yalçın O.T. Hassa H. Erbay B. Dalan N. Factors Affecting the Selection of A Reversible or An Irreversible Contraceptive Method in A Developing Country, Eur J Contracept Reprod Health Care 2000; 5(2):147-51.
15. Vural B. Vural F. Erk A. Karabacak O. Knowledge on Lactational Amenorrhea and Contraception in Kocaeli, Turkey, East Afr Med J 1999; 76(7):385-9.
16. Özşahin A. Musal B. Uçku R. İnönü Sağlık Ocağı Bölgesi'nde 15-49 Yaş Evli Kadınların Rahim İçi Araç Kullanımındaki Değişimler, Sağlık ve Toplum 1998; 8(2):15-9.